

DOI: <https://doi.org/10.59849/2957-3882.2023.2.23>

UOT: 82-1/-9; 82-1/29; 821.512.161

XX YÜZİLLİYİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN MƏTBUATINDA TÜRK ƏDƏBİYYATI PROBLEMLƏRİNƏ DAİR

Günəl YUNUSOVA*

Açar sözlər: XX əsr, Azərbaycan ədəbiyyatı, ədəbi-mədəni mühit, türk ədəbiyyatı, mətbuat, ədəbi düşüncə

XÜLASƏ

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitində türk ədəbiyyatına ciddi bir maraq özünü göstərmişdir. Bu maraq mətbuatda da özünü təzahür etdirir. Bu dövrdə müxtəlif mətbuat orqanlarında türk ədəbiyyatına və onun rəngarəng problemlərinə intensiv və isti münasibətin şahidi oluruq. Həm də həmin ədəbiyyata münasibətdə iki istiqamət özünü göstərir: Həm çoxlu sayda osmanlı ədəbiyyatı nümunələri Azərbaycandakı qəzet və jurnalların səhifələrində nəşr olunub oxuculara çatdırılır; Həm də azərbaycanlı müəlliflər türk ədəbiyyatının müxtəlif hadisələri, problemləri ilə bağlı maraqlı fikirlər söyləyir, ədəb-nəzəri məzmunlu məqalələr yazıb mətbuatda nəşr etdirir.

Məqalədə deyilən bu məsələ elmi şəkildə şərh olunur. İzahat zamanı biz faktlardan çıxış edirik, həm də belə bir təşəbbüsün milli ədəbiyyatımız üçün faydasına da toxunuruq. Göstəririk ki, osmanlı yazıçı və şairlərinin milli mətbuat vasitəsilə təbliği Azərbaycanda milli fikir oyanışında mühüm rol oynadı.

Giriş

XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycan ədəbi-mədəni gerçəkliyində Osmanlı Türkiyəsində meydana gələn ədəbiyyatın problemlərinə daha çox diqqət verən mətbuat orqanları cərgəsində “Şəlalə” məcmuəsi xüsusi yer tutur. Jurnal 1913-1914-cü illərdə Bakıda işıq üzü görmüşdür. O, həftəlik ictimai-siyasi, elmi-ədəbi məcmuə idi. Baş redaktoru Xalid Xürrəm Səbribəyzadə, naşiri isə Bakı milyonçusu İsabəy Aşurbəyli idi. X.X.Səbribəyzadə Türkiyədən gəlmiş ədib, publisist və mühərrir idi.

“Şəlalə”çilər həm məfkurə, həm ideya-estetik, həm də dil-üslub cəhətdən “füyuzat”çıların yolunu davam və inkişaf etdirirdilər. “Füyuzat” ədəbi məktəbinin araşdırıcısı Ş.Vəliyev doğru olaraq nəzərə çatdırır ki: “*Şəlalə*”çilər “füyuzat”çılar tərəfindən ənənəsi müəyyənləşdirilən Anadolu-türk keçidi ilə Avropaya mədəni çıxışın davamçıları rolunu uğurla yerinə yetirir, Türkiyə ədəbiyyatında güclənməkdə olan “qərbləşmə” faktorunu diqqət mərkəzində saxlayır, milli gerilik, məhdudiyyət buxovlarını dağıtmaqda türk təcəddüdçülərinin fəaliyyətini örnək sayırdılar” [10, 274]. Onlar sıx-sıx osmanlı dövlətinin ərazisində baş verən milli ictimai proseslərə, müasir ədəbi hadisələrə, ədəbi və elmi düşüncəyə, sənətkarlıq problemlərinə yetişən ədəbi şəxsiyyətlərə üz tütürdülər. Osmanlıda yetişən və getdikcə yüksələn “ədəbiyyati-cədidə” hərəkatından bəhrələnməyə cəhd göstərirdilər. Ümumtürk coğrafiyasına məxsus dəyərlərin, adətlərin, ənənələrin hiş olunmasına çalışırdılar. Jurnalın səhifələrində türk ədib və şairlərinin yaradıcılıq nümunələrinə bol-bol yer verirdi. Bu sənətkarlardan Namiq Kamal, Mehmet Akif Ərsoy, X.Ə.Adıvarı, Hüseyn Tələti, Məhəmməd Əmin Yurdaqulu, Rza Tofiqi, Ədhəm Nicdəti, S.Nəzifi, Rəbiəni, Hüseyn Tələti, Rəşad Fəryadı, H. Şünası,

* Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru., AMEA-nın akad. Z.Bünyadov adına Şərqsünəşliq İnstitutunun dissertantı
E-mail: yunusova_edu@mail.ru

Ə. Hikməti, X. Xürrəmi və s. göstərmək olar. Məcmuədə osmanlı ədəbiyyatının rəngarəng hadisələrinə, məsələlərinə, sənətkarlıq problemlərinə aid, həmçinin İ.Şinasi, Ziya Paşa, A.Cövdət, M.Ə.Rəcəzadə, Əbu Ziya Tofiq, M.A.Ərsoy, Əli Kamal, Səzai bəy və s. sənətkarların tərcümeyi-halı, fəaliyyəti, yaradıcılıq irsi, müəyyən əsərləri barədə dəyərli məlumatlara rast gəlirik. Onu da əlavə edək ki, məcmuənin az-az sayı ola bilərdi ki, orada türk ədəbiyyatı, onun hər hansı şəxsiyyəti və problemləri ilə əlaqəli müəyyən mətləbə və ya örnəyə təsadüf edilməsin.

Jurnalda M.Ə.Yurdaqlun “Dəmir” (1913, №37) adlı şeiri verilmişdi. Şeir “Osmanlı ədəbiyyatı-cədidəsindən” qeydi ilə çap edilmiş, eyni zamanda müəllif haqqında da qısa məlumat verilmişdi. Bu poetik nümunədə tarix boyunca mədəniyyət yolunda adəm övladının atdığı addım, getdiyi yol insanlıq tarixinin müvəffəqiyyətli dəlili kimi təqdir edilir. Xalid Xürrəm Səbribəyzadənin müstəzad janrında qələmə alınmış “Heyhat” şeirində isə insanın tənhalıq duyğularından, təklək acılarından danışılır.

Müstəzad oxucuda romantizmin bədii-estetik ölçüləri ilə bağlı müəyyən təəssürat yaratmaq amacını izləyir. Bu tipli poeziya örnəkləri bir estetik zövq qaynağı olmaqla bərabər eyni zamanda oxucularda bədii sənətə baxış təsəvvürü, təəssüratı oyatmaq üçün nümunə kimi təqdim olunurdu.

“Şəlalə”nin səhifələrində “Türklük və xalq ədəbiyyatı” adlı bir məqaləyə də rast gəlirik. “F.” imzası ilə təqdim edilən həmin məqalədə müəllif ədəbiyyatda və söz sənətində “xalqa doğru” tezisini irəli sürür. Həm yazılı ədəbiyyatın, şifahi xalq yaradıcılığının kütlə üçün əhəmiyyətindən söz açır. Fikirlərini əsaslandırmaqdan ötrü Azərbaycan və osmanlı türklərinin bədii yaradıcılıq nümunələrinə istinadən öz mətləbini bəyan edərək bildirir ki, keçmişdə oxucular Baqi, Nəfi, Nədim və s.kimi sənətkarları oxuyarkən necə zövq alırdısa Aşıq Qərib, Kərəm, Koroğlu haqqında yaranan xalq ədəbiyyatı nümunələrindən də o cür zövq alırdılar. Eyni qayda ilə biz indi “*Hamidi, Fikrəti, Cənabi oxurkən onlar hala Kərəmləri, Qəribləri tərk edəmiyorlar. Anlaşıyor ki, zavallı türk elinin zavallı övladları əsrlərdən bəri hala eyni mərhələyi-zövq və fikirdə aramsazi-xüsrən oluyor*”[4]. Xalq kütləsinin şifahi şəkildə yaranan bədii düşüncə məhsullarına daha ziyadə meyil etməsinin səbəbini məqalə müəllifi yazılı ədəbiyyat örnəklərinin kütlə tərəfindən lazımi səviyyədə başa düşülməməsi ilə izah edir.

“Şəlalə” əməkdaşlarının oxuculara təlqin etmək istədikləri tərbiyəvi ideyalardan biri də milli özünüdərk, vətənpərvərlik duyğuları, ümumtürk düşüncəsi, millətə, vətənə, torpağa sevgi hissi idi. Zamanın bu aktual məsələsi ilə əlaqədar əsərlərə, publisistik yazılara jurnalda geniş şəkildə yer ayrılırdı. Belə məqalələrdən biri Şəhabəddin Süleymanın “Milliyətpərvəranə mənzumat” məqaləsi idi. Məqalədə bədii ədəbiyyatda vətənpərvərlik duyğusunun təbliği gərəkli bir qayə kimi diqqət mərkəzinə qoyulur. Bu məsələ ilə əlaqədar qənaətlərini izah etməkdən ötrü müəllif Midhət Camal Kuntayın bir şeirinə müraciət edir. Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış həmin şeirdəki vətən ideali probleminin qoyuluşuna, bədii ifadəsinə diqqəti yönəldir. Şeirin aşağıdakı bəndi üzərində daha geniş dayanır:

*Altında yatarkən də bizimdir yerin üstü,
Hər zərrəsinə qanilə xürşan oluruz da.
Dağlar, qayalar cismimizə hail olursa,
Cari oluruz düşməyə biz, qan oluruz da!* [10, 258].

Məcmuədə şeirləri daha çox çap olunan müəlliflərdən biri Xalid Xürrəm Səbribəyzadə idi. Şeirlər mövzu etibarını ilə rəngarəng səciyyə daşıyırdı. Həmin poeziya örnəklərindən aşağıdakıları göstərə bilərik: “Bu da böylə”, “O pərizədə ki, əvvəlcə sevərdim”, “Ədli-ilahi”, “Açıqlıq və təsəttür” “Xitabə”, “Şair”, “Mazim və halım”, “Səfalət”, “İntiqam”, “Qaranlıq gecələrdə” və s. Janr və mövzu etibarını ilə çeşidli olan bu poetik nümunələrin əksəriyyəti romantik üslubda qələmə alınmışdır. Onu da əlavə edək ki, Xalid Xürrəm bəy “İqbal” qəzeti ilə də əməkdaşlığı var idi. Müəllifin “İqbal”da “Tarixçə”, “Zad-fi-l-tənbur nəgmə ate-əxiri” “Osmanlı inqilabları tarixi” və s. məqalələri işıq üzünə görmüşdü.

Məlum olduğu kimi, XX yüzilliyin əvvəllərində Azərbaycan ictimai və ədəbi-mədəni mühitində “Molla Nəsrəddin” məcmuəsi böyük nüfuza malik idi. Bu da bir həqiqətdir ki, həmin jurnal osmanlı ədəbiyyatına münasibətdə “Füyuzat” və “Şələlə” qədər fəal deyildi. Əlbəttə, bunun səbəbi o deyildi ki, jurnal türk ədəbiyyatına biganə münasibət bəsləyirdi. Səbəb, təbii ki, məcmuənin tutduğu ədəbi istiqamətdə, üslubunda, xarakterində idi. Əlbəttə, “molla nəsrəddin”çilər azərbaycançılıq mövqeyindən çıxış edib bu ideologiyayı müdafiə etsələr də, osmanlı ədəbiyyatına da rəğbət və məhəbbətlə yanaşırdılar. “Molla Nəsrəddin” isə satirik istiqamətə malik dərgi idi. Muxtəlif xalqların ədəbiyyat örnəklərini, ədəbi şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığını təbliğ etmək, onları oxuculara tanımaq məramı güdmürdü. Daha çox, həyatın ictimai problemlərindən, dərdlərindən, eybəcərliklərindən söhbət açırdı. Buna baxmayaraq vaxtaşırı jurnalın səhifələrində osmanlı ədəbi-mədəni gerçəkliyinin müəyyən problemləri ilə bağlı mətləblərə də təsadüf edirik. Osmanlı dövlətinin ictimai-siyasi həyatındakı müxtəlif hadisələrə münasibətdə isə məcmuə daha fəal, həssas və ayıq idi.

Jurnalın 1907-ci ildə nəşr olunan 38-ci sayında Cəlil Məmmədquluzadənin “Aşına sədası” adlı bir felyetonu oxuculara təqdim edilmişdir. Bu satirik yazı “Təzə həyat” qəzetinin eyni ildəki yüz on doqquzuncu sayında çap olunan eyni adlı məqaləyə cavab olaraq yazılmışdı. Felyetonun məzmunundan aydın olur ki, həmin il həcc mövsümündə bir çox “qırmızısaqqal hacı”lar bir daha həccə yollanmaq niyyətindədirlər. Yazıçı felyetonda həm hacıların bisavad olmalarını, onların maarifdən, elmdən, hər cür tərəqqidən xəbərsizliyini, həm də sultan Əbdülhəmid rejiminin müstəbid mahiyyətini ifşa hədəfinə çevirir. Cahil, köhnəpərəst, elmsiz, ədəbiyyatdan, mətbuatdan və maarifdən xəbərsiz hacıları rişxənd obyektinə çevirərək kinayəli bir tərzdə onları lağa qoyur [5,179]. Əsərdə maarifsiz, bisavad hacıların guya Osmanlıda nəşr olunan qəzetləri mütaliə etməsi, oradakı insanların gözünü açması uğrunda hünər göstərmələri satirik yazıçının acı məsxərə hədəfinə çevrilir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə də Azərbaycan ədəbi-mədəni gerçəkliyində osmanlı ədəbiyyatına səmimi münasibət əvvəlki qaydada davam edir. Həm də həmin münasibət dərsləklərdə özünü daha çox təzahür etdirir. Lakin bu o, demək deyil ki, mətbuat deyilən problemə diqqət yetirmir. Mətbuatda da bu dövrdə zikr edilən məsələ ilə bağlı bir sıra faktlara, nümunələrə rast gəlirik.

Ömər Faiq Nemanzadənin “Azərbaycan” qəzetini 1919-cu ildəki 21, 24 noyabr nömrələrində “Milliləşmək” sərlövhəli bir məqaləsi dərc olunmuşdur. Məqalədə Ömər Faiq müxtəlif sahələrdə milliləşməyin yolları barədə özünün təklif, baxış və qənaətlərindən söhbət açır. Deyilən istiqamətdə türklərin son dövrlərdə xeyli uğurlar əldə etdiyini xatırladır və ondan nümunə götürməyi tövsiyə edir. Müəllif belə bir məsələyə də diqqəti cəlb edir ki, osmanlı türklərinin bu sahədə qazandıqları uğurlarda onların ədəbi-bədii fikri böyük rol oynamışdır. Bu istiqamətdə osmanlı türklərinin şair və yazıçılarından ciddi səy və hünər göstərdiklərini nəzərə çatdıran Nemanzadə bir nümunə kimi onları nişan verir. Göstərir ki, osmanlı aydınları milli dildə və milli ruhda yaranan ədəbiyyatın hər cür silahdan daha kəsərli, daha təsirli olduğunu dərk etdiklərinə görə bu gün hər cür çətinliklərə baxmayaraq böyük qeyrət və əzmkarlıqla *“milli ədəbiyyatın tərəqqisinə, ülumun nəşrinə sərf edirlər. Çünki yaxşı bilirlər ki, xalq hürriyyət və müsavətin qədrini, ləzzətini ancaq öz milli dilləri ilə anlama bilirlər”* [8, 276]. Müəllif Azərbaycanın qələm sahiblərini də xalqda milli ruh, milli düşüncə, milli şüur yaratmaq naminə milli dildə milli ədəbi-bədii əsrlər yazmağa səsəlayir.

İstiqlal şairimiz Əhməd Cavadın da “Azərbaycan” qəzetində türk ədibi Rövşən Əşrəf bəy haqqında iki məqaləsi çap olunmuşdur [2; 3]. Birinci məqalədə müəllif “Ə.Cavad”, ikincidə isə sadəcə olaraq “Ə.” imzasından istifadə etmişdir.

“Rövşən Əşrəf bəy” adlı məqaləsində Ə.Cavad əvvəlcə Türkiyə və Azərbaycan türkləri arasında milli-etnik və tarixi bağlılıqdans öhbət açır. Şimali Azərbaycanın uzun çətinliklərdən sonra AXC kimi müstəqil və azad dövlət yaratması ilə bağlı sevinc hissələrini ifadə edir. Osmanlı türklərinin “bu dövlətin yeganə hamisi” olduğunu söyləyir. Etnik-tarixi köklərinin vahid mənşəyə dayandığı bu iki xalqın indiki dövrdə də bir-birini daha yaxşı, daha yaxından tanıması, əlaqələrin hərtərəfli mənada intensivləşməsi naminə gərəkli tədbirlər görülməli olduğunu nəzərə çatdırır. Nəhayət, bu zəruri məsələdə ədəbiyyatın son dərəcə önəmli rola malik olduğunu bildirir. Söz sənətini milli gerçəkliyin “qızıl alması” adlandıran müəllif osmanlı ədəbiyyatından az-çox xəbəri olan və ona maraq göstərən

Azərbaycan gəncləri, onlardakı milli ruh haqqında xoş sözlər deyir. Onların “millətə doğru atılan addımlarını” alqışlayır. Turan ellərinin həsrət ilə yaşayan, altun dastanla tərbiyə alan və onu ruhunun dilmancına çevirən gənclərə xalqın ümidi, gələcək münəvvərləri, tərbiyəçiləri kimi baxır və deyir: “*Gənclər oradakı milli ədəbiyyat cərəyanına - qızıl almaya dörd gözlə baxmaqda millətə doğru atılan hər bir doğru addımı ürəkdən alqışlamaqdadır... Millətə doğru gedəlim*” [2]. Ə.Cavad “millətə doğru getmək” şüarını müdafiə edən Pövşən Əşrəf bəy kimi aydınların, qələm sahiblərinin rolunu yüksək qiymətləndirir. Onu oxuculara “türk ədəbiyyatının əhatəli ədibi” kimi tanıdır. Bildirir ki, R.Əşrəf bəy Türkiyədə nəşr edilən “Yeni gün” qəzetinin mühərriri olmaqla yanaşı, həm də istedadlı bir ədibdir.

“Rövşən Əşrəf bəy şərəfinə ziyafət” sərlövhəli ikinci yazıda müəllif əvvəlki məqalədəki fikirlərini davam etdirir. Biz buradan öyrənirik ki, Rövşən Əşrəf bəyin türk şərəfinə təşkil edilən ziyafətdə F. Köçərli, N. Vəzirov, maarif naziri H. Şahtaxtinski, həmçinin İ.Aşurbəyli, Ə. Cavad kimi Azərbaycan aydınları və R. Əşrəf bəy özü çıxış etmişlər. Çıxışlarda bu iki xalq arasında ədəbi-mədəni əlaqələri daha da inkişaf etdirmək zərurəti vurğulanmış, bu məsələyə ciddi ehtiyac olduğu nəzərə çatdırılmışdır. Osmanlı ədibi Azərbaycan xalqının ədəbiyyatı, əxlaqı-mənəvi dəyərləri, adət-ənənələri, maarif və mədəniyyəti haqqında məqalələr yazıb Türkiyədəki müxtəlif qəzet və jurnallarda nəşr etdirəcəyini vəd etmişdir.

Nəticə

Son olaraq deyə bilərik ki, XIX yüzilliyin II yarısı və XX yüzilliyin əvvəllərində Azərbaycan mətbuatında osmanlı türklərinin ədəbiyyatı və onunla bağlı müxtəlif problemlər həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Belə bir ənənə Azərbaycan milli mətbuatının ilk xəbərçisi olan “Əkinçi” qəzetindən başlamış, inkişaf etmiş, XX yüzilliyin ilk onilliklərində daha intensiv mahiyyət kəsb etmişdir. Azərbaycanda çoxsaylı mətbuat orqanlarında osmanlı türklərinin söz xəzinəsinə aid çoxlu sayda bədii və publisistik nümunələr oxuculara təqdim edilmişdir. Osmanlı ədəbi-bədii həyatının rəngarəng hadisələri, prosesləri, yenilikləri, bu ədəbiyyatın milli oyanışda rolu haqqında diqqətəlayiq mülahizələr söylənilmişdir. Bir sıra türk yazıçı və şairləri, qələm sahibləri milli məkanda oxuculara tanıtılmış, bu iki qardaş xalqın ədəbi-mədəni əlaqələrinin inkişafı istiqamətində faydalı uğurlara imza atılmışdır. Bu sahədə görülən uğurlu işlər Türkiyə ədəbi həyatını və xəzinəsini milli məkanda tanıtmqla bərabər Azərbaycanın qələm və istedad sahibləri üçün də yaradıcılıq yollarında bir nümunə, müsbət impuls, işıqlı yol rolunu oynamışdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Bayramoğlu Alxan. Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə ədəbiyyat / A.Bayramoğlu - Bakı: Elm,- 2003.-252 s.
2. Cavad Ə. (Əhməd Cavad). Rövşən Əşrəf bəy / Bakı:“Azərbaycan” qəz., 1918, №26, 24 təşrini-əvvəl (oktyabr)
3. Cavad Ə. (Əhməd Cavad). Rövşən Əşrəf bəy şərəfinə ziyafət / Bakı:“Azərbaycan” qəz., 1918, №28, 28 təşrini-əvvəl (oktyabr)
4. “F.” (imza belədir). Türklük və xalq ədəbiyyatı //Bakı: “Şəlalə” jur.,-1913.- №29,-s.3-6
5. Məmmədquluzadə Cəlil. Əsərləri: [6 cilddə] / C.Məmmədquluzadə.-Bakı: Azərnəşr. – c.3.- 1984.- 291 s.
6. Məmmədquluzadə Cəlil. Əsərləri: [6 cilddə] / C.Məmmədquluzadə.- Bakı: Azərnəşr. – c.4.- 1985.- 276 s.
8. Nemanzadə Ömər Faiq. Seçilmiş əsərləri / Ö.F.Nemanzadə.- Bakı: Yazıçı,- 1992.- 563 s.
9. Səbriyyəzadə Xəlil Xürrəm. Heyhat //Bakı: “Şəlalə” jur.,-1913.- №14,-s.9
10. Vəliyev Şamil. “Füyuzat” ədəbi məktəbi / Ş.Vəliyev. - Bakı: Elm,- 1999.- 444 s.
11. Vəliyev Şamil. XX əsr ədəbi tənqidində poeziya problemləri (1895-1917) / Ş.Vəliyev. - Bakı: Elm,- 2004.- 188 s.

РЕЗЮМЕ

Гюнель ЮНУСОВА

О проблемах тюркской литературы в азербайджанской прессе начала XX века

Ключевые слова: XX век, азербайджанская литература, литературно-культурная среда, турецкая литература, пресса, литературная мысль

В начале 20 века в литературно-культурной среде Азербайджана проявился серьезный интерес к турецкой литературе. Этот интерес проявляется и в средствах массовой информации. В этот период мы наблюдаем интенсивное и теплое отношение к турецкой литературе и ее ярким проблемам в различных средствах массовой информации. Также в отношении этой литературы налицо два направления: как большое количество образцов османской литературы публикуется на страницах газет и журналов Азербайджана и доводится до читателей; Также азербайджанские авторы высказывают интересные мнения о различных событиях и проблемах турецкой литературы, пишут статьи с нравственным содержанием и публикуют их в печати.

Этот вопрос, затронутый в статье, интерпретируется в научном ключе. При объяснении мы исходим из фактов, а также касаемся пользы такого начинания для нашей национальной литературы. Показано, что популяризация османских писателей и поэтов через национальную прессу сыграла важную роль в пробуждении национальной мысли в Азербайджане.

ABSTRACT

Gunel YUNUSOVA

On the Problems of Turkish Literature in the Azerbaijani Press at the Beginning of the 20th Century

Keywords: 20th century, Azerbaijani literature, literary and cultural environment, Turkish literature, press, literary thought

At the beginning of the 20th century, a serious interest in Turkish literature emerged in the literary and cultural environment of Azerbaijan. This interest also manifests itself in the media. In this period, we witness an intense and warm attitude toward Turkish literature and its colorful problems in various media. Also, in relation to that literature, two directions are evident: A large number of examples of Ottoman literature are published on the pages of newspapers and magazines in Azerbaijan and delivered to readers; Azerbaijani authors express interesting opinions on various events and problems in Turkish literature, write articles with moral content, and publish them in the press.

This issue mentioned in the article is interpreted in a scientific way. During the explanation, we proceed from the facts, and we also touch on the benefit of such an initiative for our national literature. We show that the promotion of Ottoman writers and poets through the national press played an important role in the awakening of national thought in Azerbaijan.